

OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE

KUR'AN VE

HÜSN-İ HAT

SEMPOZYUM BİLDİRİ METİNLERİ

01-03 KASIM 2015

A M A S Y A

DİB
YAYINLARI

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 1330

İLMİ ESERLER: 209

Yayın Yönetmeni

Dr. Yüksel SALMAN

Yayın Koordinatörü

Yunus AKKAYA

Tashih

Sedat MEMİŞ

Grafik & Tasarım

Ali ÇINKI

Baskı

Kalkan Matbaacılık

(0312) 341 92 34

2. Baskı, Ankara 2017

ISBN 978-975-19-6757-2

2017-06-Y-0003-1330

Sertifika No: 12931

Eser İnceleme Komisyon Kararı

16.03.2017/10

© Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü

Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı

Tel: (0312) 295 72 93-94

Faks: (0312) 284 72 88

e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış

Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü

Tel: (0312) 295 71 53-295 71 56

Faks: (0312) 285 18 54

e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

REİSÜ'L-HATTATİN EĞRİKAPILI MEHMED RÂSİM EFENDİ VE NEVŞEHİRLİ DAMAT İBRAHİM PAŞA'YA SUNULAN BİR KASİDESİ

Metin HAKVERDİOĞLU

Yrd. Doç. Dr., Amasya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

GİRİŞ

Lale Devri, hattat bir padişahın yönetiminde yaşanmış; hat sanatı ve hattatlar bu dönemde altın çağlarından birini yaşamışlardır. Öyle ki Padişah III. Ahmed kendi çeşmesinin kitabesini kendi hattı ile yazmıştır. III. Ahmed'in hattatlığı, devrindeki pek çok usta hattat gibi Eğrikapılı Mehmed Râsim Efendi'yi de devrin önemli şahsiyetleri arasına sokmuştur. Damat İbrahim Paşa da bu dönemde Padişah III. Ahmed'in eğilimlerine uyarak hat sanatını ve hattatları desteklemiştir. Mehmed Râsim Efendi, hattatlığı yanında şairliğini de göstermiş ve bir divançe tertip etmiştir. Bu divançe Yılmaz Öksüz¹ tarafından "Eğrikapılı Mehmed Râsim ve Divançesi" adıyla yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Çalışmamızda şairin, bu divançeye girmemiş ve Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya sunulmuş bir kasidesini gün yüzüne çıkardık. Kasidenin satır aralarında devrin özelliklerini görmeye çalıştık. Ayrıca şair ve hattat olan bir padişahın yanında şair ve reisül-hattatın olmanın ne demek olduğunu şairin kendi şiirini inceleyerek anlamaya çalıştık.

Divan şiirinden bahsedeceğimiz için "hat" kelimesinin divan edebiyatında ne anlama geldiğinden kısaca bahsetmekte fayda vardır. Sözlük

¹ Yılmaz Öksüz, *Eğrikapılı Mehmed Râsim ve Divançesi* (inceleme-metin), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Bölümü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı, İzmir 2010.

anlamı itibariyle “yazmak, çizmek, alamet koymak” anlamına gelen hatt kelimesi Arapça bir mastardır ve “yazı, çizgi, yol” anlamına gelir. Divan şiirinde sevgilinin yanağındaki ayva tüyleri, incelik ve güzelliği yönünden hat olarak adlandırılmıştır. Burada dikkati çeken hat ile sevgilinin yüzü ifadesi yan yana geçince hemen Mushaf (Kur'an) anlamının ön plana çıkmasıdır. Sevgilinin yüzü kitaba benzetilir, tam ortadan ikiye bölündüğünde bir kitabın iki ayrı sayfası gibi düşünülür. Bu kitap tabii ki en değerli kitap olan Kur'an'dır ve bu kitabın içindeki yazılar, hatlar da sevgilinin ayva tüyleridir. Sevgilinin ayva tüyelerinin çıkması aynı zamanda ergenliği anlamına geldiği için aşığın beklediği bir dönemdir.

Amasya'nın meşhur yazı ustası Tacizade Cafer Çelebi bir beytinde bu durumu şöyle ifade eder:

*Safha-i haddinde benler var velî yok dahi hat
Gerçi âdetdür ki hatdan sonra yazılır nukad*

(Ey sevgili, senin yanağında benler var; ancak daha ayva tüylerin mevcut değil. Aslında yazıda adet şöyledir: Hattan sonra nokta konulur. Oysa senin hatların (ayva tüyelerin) çıkmadan noktaların (benlerin) ortaya çıkmış.)

*Tâ belürdi hatt-ı zibâsı lebi düşdi dile
Mücib-i şöhret belî Yakuta oldu hüsn-i hat*

Fuzûlî de ünlü “Su” kasidesinde Peygamberimizin ayva tüyelerini aynı yönden ele almıştır:

*Ohşadabilmez gubârını muharrir hattuna
Hâme tek bahmahdan inse gözlerine kara su*

(Hattatın beyaz kâğıda bakmaktan, kalem gibi, gözlerine kara su inse (kör olsa, kör oluncaya kadar uğraşsa yine de) gubârî (yazı)sını, senin yüzündeki tüylere benzetemez.

“Hat aynı zamanda, şekli ve sayfaya satır satır yazılmış yazıları andırmasından dolayı saf saf dizilmiş sümbül olarak değerlendirilir.

*Yazdı hatt gül-varak-ı rûyuna saf saf sünbül
Oldu nazm-ı güle tahmîs-i mutarraf sünbül
Şeyh Gâlib”²*

² Kürşat Ş. Şahin, Klasik Türk Edebiyatında Sevgilinin Ayva Tüyü, Hat, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi; The Journal of International Social Research, Cilt 5, Sayı 23, Volume 5, Issue 23, Güz 2012, s. 387-407.

Hattat ile ilgili ise şiirimizde Yahya Kemal'in şu dizeleri önemli bir yer edinmiştir:

Yahyâ Kemâl, Koca Mustafapaşa adlı şiirinde Hâfız Osman'ı şu mısralarında âbideleştirmiştir.

*Sarmaşıklar, yazılar, taşlar, ağaçlar karışık;
Hâfız Osman gibi hattatla gömülmüş bir ışık
Bu mezarlıkta siyah toprağı aydınlatıyor;
Belli kabrinde, o, bir nûra sarılmış yatıyor.*

Şair ve hattat Râsim Efendi'nin hayatı ve sanatı Habib İsfahani'nin Hatt u Hattatan³ adlı eserinden şöyle özetlenebilir:

"1099'da (1688) dünyaya geldi. İstanbul'un Eğrikapı semtinde doğduğu için bu lakapla anılmaktadır. Babası aynı semtteki Molla Aşkî Mescidi'nin imamı Hattat Yûsuf Efendi'dir. Suyolcuzâde Mehmed Necib Efendi'nin, doğumuna düşürdüğü Farsça,

Bâd nâm-âver-i irfan Mehemmed Râsim

باد نام آور عرفان محمد راسم 1099

mısramı Mehmed Râsim sonradan kullandığı şahsî mührüne kazdırmıştır. Çocukluğunda tahsili esnasında babasından sülûs-nesih yazılarını öğrendikten sonra onun izniyle Hâşimizâde Yedikuleli Seyyid Abdullah Efendi'den derse başladı. Aklâm-ı sittenin her nevini ayrı ayrı meşk ederek on sekiz yaşında icazetname aldı ve hocasının takdirini kazandı. Galata Sarayı'nın 1126 (1714) yılındaki açılışında Mehmed Râsim, Sadrazam Şehid Ali Paşa tarafından buraya muallim tayin edildi ve yıllarca pek çok talebeye hûsn-i hat meşketti. Fakat bütün hat üstatları gibi Topkapı Sarayına hoca olarak nakli arzusunu taşıyan Mehmed Râsim bu emeline ancak 1150'de (1737) erişebildi. Ta'lik hattatı Nûr Mustafa Efendi'nin ölümüyle açılan hat muallimliği Galata Sarayı'na ek olarak Mehmed Râsim'e verildi. Kendisinden sonra da Topkapı Sarayı'na hat hocası olacak hattatların Galata Sarayı'ndan naklen tayinleri bir teamül haline geldi. Aynı zamanda Sarây-ı Âmire kâtipliğine de getirilen Mehmed Râsim'e buradaki diğer hat üstatları ile birlikte ilk defa olarak hırka-i şerifi ziyaret şerefine verildiğini Tuhfe-i Hattatın nakletmektedir. 14 Şaban 1169'da (14 Mayıs 1756) veremden ölen Râsim Efendi Eğrikapı dışındaki kabristana gömüldü. Hâlâ duran kitabesi,

³ Habib İsfahânî, *Hat ve Hattatân*, Matbaa-i Ebuza'ya, İstanbul 1888, s. 145-147. (Bu eserin henüz transkribi yapılmamıştır.)

talebesi Mestçizâde Ahmed Efendi tarafından devrinin celi sülûs üslubuyla yazılmıştır.

Mehmed Râsim hayatı boyunca altmış Mushaf, 1000 kadar en'âm ve Kehf sûresi, delâilü'l-hayrât ve vakfiye, hilye, kıta ve murakka', mesâbih-i şerif, meşârik-ı şerif yazdı. Eserlerini o devrin meşhur müzehhipleri olan Haydarpaşalı İbrahim Çelebi, Drağmanlı Süleyman Çelebi, Bursalı Abdurrahman Çelebi ve Sultan selimü Reşid Mustafa Çelebi bezemişlerdir. Mehmed Râsim'in Mustafa Rakım öncesi anlayışa göre yazdığı celi sülûs kitabelerden zamanımıza gelebilenleri, Azapkapı'daki Sâliha Sultan Sebili'nin altı beyitlik ve iki çeşmesinin yirmi iki beyitlik kitabesi. (1145/1732-33)

*Sâhibül-hayrın duasin su gibi ezberle de
İşte su işte sebîl ister vüzû it ister iç
Vehbiyâ tarihin işrâb it atâş-ı ümmete
Gel sebîl-i Valide Sultandan âb-ı Kevser iç.*

Ayrıca Nuruosmaniye Camii cümle kapısındaki tarihsiz "İnne's-salâte ..." ayetidir. Bu sonuncusunun taşçı ustaların ihmali yüzünden aslına göre çok bozulduğunu nakleden Müstakimzâde, Sâliha Sultan kitâbesindeki "eliflerin de zülfesiz olduğunu yazmaktaysa da bunların zülfesi vardır. Muhtemeldir ki 1958 istimlâkinde yıkılan mektebin kitabesi öyleydi. Müstakimzâde,

Mehmed Râsim'in yazılarını Galata Sarayı'na hoca oluncaya kadar "Mehmed min telâmîz-i es-Seyyid Abdullah" yahud "Mehmed İmamzâde", ondan sonra "Mehmed Râsim" veya "Mehmed Râsim İmamzâde", kırk yaşından itibaren sadece "Mehmed Râsim" olarak imzaladığını belirtmektedir. Ancak bu ayırımı uymayan imzalı eserlerine de rastlanmaktadır. İmamzâde Mehmed imzasıyla yazdığı bazı kıtalarının aynı ismi taşıyan diğer bir hattatla karıştırıldığı da görülmüştür.

Üstatların yazılarını taklit etmekte büyük başarı gösteren Mehmed Râsim, talik hattını Hekimbaşı Kâtibzâde Mehmed Refi Efendi'den öğrenip elli iki yaşındayken icazet aldı, kendisi de Refi Efendi'ye sülüs ve nesihten icazet verdi. Ender görülen bu vaka için zamanında şu tarih düşürülmüştür:

"Yazar tebrîki târihin bu iki izn için hâme

İcazet birbirinden aldı iki kâmil-i dâna."

1153 اجازت بر بردن الدی ایکی کامل دانا

Râsim Efendi, hürde ta'lik hattı ile bazı risaleler ve Enmûzecü'l-lebîb isimli kitabı istinsah ettiyse de bu eserlerin akıbeti belli değildir. Medrese mezunu olduğu, Arapça ve Farsça'ya hâkimiyeti bulunduğu anlaşılan Mehmed Râsim'in seksen dört sayfa hacmindeki divançesi ve münşeât örneklerinin toplandığı bir yazma nüsha zamanımıza kadar gelmiştir. Bu divançe Râsim Efendi'nin şiir ve inşâ sahasında da başarılı olduğunu göstermektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu divançe Yılmaz Öksüz tarafından "Eğrikapılı Mehmed Râsim ve Divançesi" adıyla yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Eserde kaside, gazel ve şarkı neveleri dışında birçok tarih manzumesi, münşeatta ise arz-ı hâl ve mektup numuneleri yer almaktadır. Nakşibendî tarikatına mensup bulunan Râsim Efendi hayatı boyunca kalemını abdestsiz halde divitine sokmamış olmasıyla da tanınır.

Mehmed Râsim, başta Sultan III. Ahmed ve I. Mahmud gibi sanat hâmisi padişahlar olmak üzere devrinin sadrazamlarından ve devlet adamlarından takdir ve alâka görmüş, çağının reisü'l-hattâtini kabul edilmiştir. Ancak münşeâtındaki bazı belgelerden zaman zaman geçim sıkıntısı çektiği anlaşılmaktadır. Ele aldığımız kasidenin de son bölümünde bu sıkıntı dile getirilmiştir.

Sanat hayatı boyunca meşk ve tâlim tarafı ağır basan ve 1000 kadar hattat yetiştirdiği rivayet edilen Mehmed Râsim, Müstakimzâde gibi bir hat ve hattatlar tarihi yazarına hocalık etmiş olduğu için Tuhfe-i Hattâtin'de

kendisinden tafsilatlı olarak bahsedildiği gibi doksan dört öğrencisinin biyografisine de geniş yer verilmiştir. Bunlar arasında Mestçizâde Ahmed, Fethiyeli Ahmed Hıfzı (Şeyh Hamdullah'tan bu yana devam eden hattatlar şeceresi bu zat yoluyla zamanımıza kadar gelmiştir), Mehmed Hıfzı, Mustafa b. Hasan, Abdülkadir Hamdi, Abdurrahman Hilmi ve Bağdadî İsmail Enverî efendiler ilk hatırlanacak olanlardır. Râsim Efendi sanat hayatı boyunca Hafız Osman'ın üslûbuna bağlı kalmıştır.

Hattat Mehmed Râsim Efendi'nin vefatına talebelerinden ve Tuhfe-i Hattatın yazarı Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi, "Râsim üstâd geçdi ba'dehû ceffe'l-kalem (sene 1169)" mısraını tarih düşürmüştür.

1169 راسم استاد كجدى بعده جف القلم

Diğer Râsim mahlaslı şairler ile karışıp karışmadığını ise Tuhfe-i Naili Tuman'dan⁴ doğrulatabiliyoruz. Bu eserde on tane Râsim'den bahsedilmektedir; ancak bunların içinde tarih bakımından kasidemizin konusuna en uygun olanı Eğrikapılı Mehmed Râsim Efendi'dir; zira kendisi Lale Devri'nin önemli şahsiyetlerindedir.

Bu şairler yaşadıkları tarihlere göre şöyle sıralanır:

1. Hattat Mehmed Râsim Efendi: Doğum: 1099/1687, Ölüm: 1169/1755 (Bu tarihler III. Ahmed ve Damat İbrahim Paşa'nın konu alınması için en uygun yıllardır.)

2. Şabanzâde Feyzullah Râsim Efendi: Ölüm: 1206/ 1791.

3. Mehmed Kasım: Doğum: 1195/ 1780.

4. Seyyid Ömer Râsim Efendi: Ölüm: 1363/ 1845.

5. Ahmed Râsim Efendi, İstanbullu: Doğum: 1180/ 1722.

6. Ahmed Râsim Bey, Kıbrıslı: Ölüm: 1248.

7. Helvacıbaşızâde Râsim Efendi: Ölüm: 1790.

8. Hüseyin Râsim Efendi: Sultan II. Mahmud Dönemi.

9. Râsim Efendi, İstanbullu.

10. Râsim Efendi: Ölüm: 1228/1816.

⁴ Mehmet Nail Tuman, *Tuhfe-i Naili-Dıvan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, Bizim Büro Yayınları, 2001, Ankara, s. 208-209.

Bu durumda elimizdeki metnin Eğrikapılı Hattat Mehmed Râsim Efendi'ye ait olma ihtimali daha da kesinleşmektedir; çünkü şair bu kasideyi Farsça başlığında belirttiği gibi Damat İbrahim Paşa'ya yazmıştır.

Ayrıca, şairin bir kasidesi Yılmaz Öksüz'ün tez çalışması olan divanında ve bizim çalıştığımız mecmuada mevcuttur ve büyük oranda benzerdir. "Kaside-i Hattat Râsim Çelebi der-sitâyîş-i hazret-i sadr-ı ekrem damad-ı hakân-ı mu'azzam İbrahim Paşa başlığı ile Faiz Efendi ve Şakir Bey Mecmuası'nda (FŞM), 406a-407b varaklarında bulunmaktadır."⁵ Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün kalıbıyla yazılmış bu kaside,

*Lûtf-ı Bârî komadı dilde maḥal âlâma
Âsaf-ı dehr ile fer virdi bu hoş-hengâma⁶*

*Lûtf-ı Bârî komadı dilde mabal âlâma
Âsaf-ı debri irişdirdi yine bayrâma⁷*

beyti ile başlar,

*Şadr-ı a'lâya vire zâtı ile Hâk revnaḥ
Mibri tâ zîver ide her ser-i şubḥ eyyâma⁸*

*Sadr-ı â'lâya vire zâtı ile Hâk zînet
'İydî tâ zîver ide her ser-i sâl eyyâma⁹*

beyti ile biter. Kaside toplam 33 beyittir.

Asıl konumuz olan ve Faiz Efendi ve Şakir Bey Mecmuası'nda bulunup Divan'da bulunmayan kaside ise "Kaside-i Râsim Çelebi der-sitâyîş-i hazret-i sadr-ı mekârim-pirâ hazret-i İbrahim Paşa" başlığı ile 399a-401a varaklarında kayıtlıdır. 49 beyitlik bu kaside, bir bayram vesilesi ile Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya sunulmuştur.

⁵ Metin Hakverdioglu, Edebiyatımızda Lâle Devri ve Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya Sunulan Kasideler, İnceleme-Metin, Doktora Tezi, Konya, SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007. s. 644.

⁶ Faiz-Şakir, (FŞM), Nevşehirli Dâmat İbrahim Paşa'ya Sunulan Kasideler, Mecmua Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi Kitaplığı, Numara 763, İstanbul, Varak 406a.

⁷ Yılmaz Öksüz, a.g. t., s. 106.

⁸ Faiz-Şakir, a.g.e. Varak 407b.

⁹ Yılmaz Öksüz, a.g. t., s. 108.

I. METİN İNCELEMESİ

Kaşîde-i Râsim Çelebi Der-Sitâyîş-i Hazret-i Şadr-ı Mekârim-
Pîrâ Hazret-i İbrâhîm Paşa ve Açıklaması

Aruzun mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün kalıbı ile yazılan bu şiirin revîsi "elif" â'dır; redifi ise "yı"dır. Bir hattat tarafından yazılması hasebiyle ince ayrıntılara bolca yer verilmiş olan bu kaside, klasik kaside özelliklerinin tümünü içermektedir.

Şiir, nesib bölümünde bir gece tasviri ve gece gökyüzündeki ilginç renklilikten bahisle başlar. Şairin uzun uzun geceyi ve gece gökyüzündeki güzellikleri seyretmesi ve anlatması, divan edebiyatı dış dünyaya kapalıdır, tezini çürütür niteliktedir. Ayrıca şairin hattat yönü daha ilk beyitte kendini ele verir; çünkü gökyüzünü adeta hat gibi süsleyen bir kalemden bahseder.

- 1 *Bu şeb itdim temâsâ çarh-ı mînâ-fâm u âlâyı
Turur farkında gördüm sîmden bir kîlk-i ra'nâyı*

Bu gece, yüce ve cam mavisi gökyüzünü seyrettim. Üstünde duran gümüşten hoş bir kalemi gördüm.

- 2 *Didim âyâ ne tabîr itdi kütüb-ı kader imlâ
Ki 'arşa itdiler âvîze bu kîlk-i mücellâyı*

Dedim, acaba ne yazdı kaderimizi yazan kader kâtipleri ki bu parlak kalemi arşa bir avize gibi astılar. (Bir hattatın kasidesi doğal olarak kalem ile başlamakta.)

- 3 *Degilse kîlk-i tiğ almış ele vâli-i kudst kim
İder tehdîd-i terk-i cevri için gerdûn-ı hadrâyı*

Eğer öyle değilse hâkim, kudsi sevgili, kılıç kalemini ele almış ki cevri zulmünü terk etsin diye sararmış gökyüzünü (feleği) tehdit eder.

- 4 *Vekildir tiğ aşdı dest-i kudret sîm-i bâzu-bend
Niğâb-ı hışm-ı bedden hıfz için bu çarh-ı bâlâyı*

Kötü bakışlının hışmından bu yüce gökyüzünü korumak için, kudretin eli kılıcını astı, gümüş pazubend vekildir.

- 5 *Ki hayli demler oldı devr-i hem-vâre olup mu'tâd
İder pey-der-pey erbâb-ı dile evzâ'-ı ber-câyı*

Gönül erbabına an be an bu yüce halleri arz eder ki hayli zamandır devrinde sık sık bu durum tekrarlanır oldu.

- 6 *Yahud döndürdi fânûs-ı hayâlî gâlibâ gerdûn
Ki anda nakş idüp gösterdi resm-i per-i 'ankâyı*

Veya, zannederim hayal fanusunu dünya ters döndürdü ki o anda Anka'nın kanadının resmini nakşedip gösterdi.

- 7 *Yahud üstâd-ı kâr çire-dest-i şun' yazmışdır
O fânûs üzre şekl-i mâhi-i simin-i deryâyı*

Ve yahut da usta sanatçı eli, sanatıyla o fanusun üzerine denizlerin gümüş balığının resmini çizmiştir.

- 8 *Ya destine sipibr-i pîr almış tās-ı sim eyler
Teb-i rüzeyle tefsîde lebâne kâr-ı şifâyı*

Veya yaşlı gökyüzü eline bir gümüş tas almış, oruçlu günün hararetinin susuzluğunun şifasını vermekte.

- 9 *Bu resm-i dil-keşîrî mâhiyyetini teftîş eylerken
Zamân-ı hâmeden gûş eyledim bu beyt-i zibâyı*

Bu gönlü çeken durumun mahiyetini incelerken zamanın kaleminden bu güzel beyti dinledim:

- 10 *Fürûzân eyleyüp kandil-i mâh u 'id-ı garrâyı
Felek leb-rîz-i nûr-ı şâd-mâni itdi dünyâyı*

Felek, bu büyük bayram ve kandil ile mutlu eyleyip dünyayı mutluluk nuruyla ağzına kadar doldurdu. [Şiirin bir bayramiye olduğu bu beyitten anlaşılmaktadır. Muhtemelen Kadir gecesinin sonunda gelecek ramazan bayramından söz edilmektedir.]

- 11 *Ne kandil itdi yek-ser küşte-gân-ı rüzeyi ahhâ
Hevâ-yı 'âlem oldı güyiyâ enfâs-ı İsâyı*

Öyle bir kandil ki, aklıktan ölü gibi olan kişileri dahi Hz. İsa'nın nefesi ile sanki yeniden canlandıran bir âlemin havasını doğurdu.

- 12 *Yine gül-zârı debrîñ handezâdîñ ile hân oldı
İdüp 'uşşâk ile serv-şadân pür-deşt ü şahrâyı*

Sahra ve çölleri servi boylulara aşık olanlarla doldurup yine dünyanın gül bahçesi senin gülümsemele hükümrân oldu.

- 13 *Cihân ol rûtbe şevk-efzâ neşât-engiz kim şimdi
Unutdurdı dil-i rindâna meyl-i keyf-i şabbâyı*

Cihan şu anda öyle sevinç uyandırıcı öyle neşe artırıcı ki rind gönüllere dahi kadehin keyfine meyl etmeyi unutturdu.

- 14 *Bu demde bîm-i ta'zîr-i cefâdan 'âşîka hûbân
Kıyâs-ı gayr-i meşhûr üzre eylerler temennâyı*

Bu anda, sevgili, cefanın yakıcı korkusundan normalde olduğunun tersine âşığa selamı kesmez. (O bile cefasından vazgeçer.)

- 15 *Bu resme pür-şarabken bâğ-ı 'âlem gonce femlerle
Hamûş itmek ne mümkün 'andelîb-i tab'-ı güyâyı*

Bu manzarada gonca ağızlılarla, dünya bağı, neşe dolu iken susturmak mümkün müdür tabiatında yanık ötüş olan, bu manzaraya dayanamayan bülbülü.

- 16 *Görüp oldı bu hâli cilve-perdâz-ı suhen böyle
Alup âğûşa hâme şâhid-i ra'nâ-yı ma'nâyı*

Bu neşeli hali görüp, söz söyleyen, parlak mananın şahidi olarak kucağına kalem alıp yazdı.

- 17 *İderken 'id-i vaşl-ı yâri demlerle temennâyı
Bîrer bûseyle tutdı ağzımız o şuh-ı bercâyı*

O güzel ortam içinde sevgilinin bayramına kavuşmayı selamlarken, ağzımız o şuh sevgiliye birer öpücük kondurdu. (Tegazzül bölümü bu beyitle başlar.)

- 18 *Ser-i 'uşşâka dollab-ı sipihri teng ider şimdi
Şalındurduka ağyâr-ı pelîd ol kadd-i bâlâyı*

Şimdi, o pis, murdar rakip sevgiliyle salındıkça gökyüzü dolabını baş aşıklara dar eder.

- 19 *Göreydi tâbiş-i mibr-i cemâliñ ey kıyâmet-şad
Ölünce gânnîye almazdı zâhid hûsn-i hürâyı*

Ey muhteşem boylu sevgili, eğer zahid senin güzelliğinin güneşinin parlaklığını görseydi, ölünce hurilerin güzelliğine kavuşmayı bu kadar ciddiye almazdı.

20 *Ser ü sâ mân-ı hü şen pâ-mâl itmekde 'u şşâ kıñ
Perî şân eyledikce kâkûlin ol şûb-ı sev dâ yı*

Ey sevgili, sen o hoş siyah kakülünü dağıttıkça âşıklarının aklı fikri ayaklar altına serilmektedir.

21 *Düş üp sâ kı-i bezmîñ pâyına şabbâyâ bastırdım
Murâdım üzre mest itdim bu şeb ol nâz-ı hümâyı*

Meclisin sakisinin ayağına düşüp bu gece o naz hümâsını istediğim gibi mest ettim, kadehe bastırdım.

22 *Gör üp ser-mest-i şabbâyı şafâ vü şevkı meclisde
Ne şât-efzâ iden 'id oldı zann itdim dil-ârâyı*

Mecliste şevk ve safa ile neşelendiren, sarhoş eden kadehi görünce gönül açan bir bayram oldu zannettim.

23 *Görenler şad-bezârân 'id u sür eyyâmını debrîñ
Didiler görmedik biz böyle vâkt-i hüz n-i fersâyı*

Dünyanın yüz binlerce bayram ve eğlence günlerini görenler şöyle dediler: Biz hüzün vaktini kovan böyle bir gün görmedik.

24 *Bulunmaz böyle dem şad-'id-ı hoş-bengâm-ı Cem olsa
Meger itmiş cihân-gir-i zamân bu resme imâyı*

Cemşid döneminin hoş bayramlarında da böylesi bulunmaz; zira zamanın cihangiri bunu böyle işaret etmiş.

25 *K'olup âsâyış ü emn üzre dâ'im devr-i 'adlinde
Ferâmüş ideler 'âlem ser-â-ser hemm-i dünyâyı*

O cihangirin asayış ve emniyeti üzere adaletli devrinde, insanlar dünyanın kederini baştan başa unutup gideler. (Girizgah)

26 *Vezîr-i a'zam ü dâmâd-ı Hân Ahmed ki fazl-ı Hâk
Şeb-i şâhân-ı 'âlem eylemiş ol zât-ı yek-tâyı*

Allah'ın inayeti ile Sultan Ahmed Han'ın damadı ve Vezir-i azamî İbrahim Paşa, o biricik padişahını âleme şehen-şâh eylemiş. (Methiye bölümü başlamıştır.)

27 *Ne şeb fermânı cârî hûkmine râm itdi ser-tâ-ser
Hicâz ü İsfehânı Rûmı ser-ğadd-i Buhârâyı*

O ne şaktır ki fermanınin hükmü ortaya çıkınca baştan başa tüm Hicaz, İsfahan, Rum (Anadolu) ve Buhara'nın sınırları emrine bağlandı.

28 *Hudâ tevfiğ idince bir şeb-i zî-şâne 'âlemde
Verir böyle vezîr-i kârdân-ı şidd-ı fermâyı*

Allah yardım edince âlemde hüküm sürececek bir şaha, böyle emrine sadık bir vezir verir. (Methiye bölümünün bu kısmında Damat İbrahim Paşa övülmeye başlanmıştır.)

29 *Hilâl-i 'id-ı re'fet ya'ni İbrâhim Paşa kim
Cihâna zât-ı 'âlî-ğadri lutf-ı mağz-ı Mevlâyı*

Yüce merhamet makamlı bayram hilali yani İbrahim Paşa ki onun zâtı âlisi cihana Mevla'nın halis lutfudur.

30 *Gül-i bâğ-ı 'avâtıf kâm-bağ-ı zümre-i 'ârif
Kâdir-dân-ı ma'ârif âb-ı rûy-ı bezm-i dânyâyı*

Arifler zümresinin iyilikseverliğinin gül bahçesi, akıllılar meclisinin kadir ve marifet bilicilerinin yüz suyu.

31 *Çerâğ-ı bezm-i mülk-i şer'-i dîn-i Ahmed-i Muhtâr
Vekîl-i mu'tlak-ı zıll-i Hudâ vü mülket-ârâyı*

Peygamber dininin, şeriat mülkünü meclisinin ışığı; Hakkın yeryüzündeki gölgesi olan padişahın ve onun ülkelerinin vekili.

32 *Afâ-bağsende kim mişlin felek görmüş değil kaç'a
Kerem-ver kim ser-â-ser kâm-rân itmekte dünyâyı*

Öyle bir bağışlayıcı ki felek onun benzerini asla görmemiştir. Öyle bir kerem sahibi ki baştanbaşa dünyayı mutlu etmektedir.

33 *Zamânında o rütbe mündefî'dir ğadr kim nûşın
Alur zembûrdan bir bir şükûfe itse da'vâyı*

Öyle bir adaletli dönem geçmiştir ki eğer dava etse bir arıdan içtiği balın hakkını çiçek alırdı.

34 *Ƙul itdi çok kerem hâtemlerin dergâh-ı cûdunda
Murâd itse virür bir bendesine mülk-i Dârâyı*

Ey vezir-i azam senin mührünün keremi ile cömertlik dergâhında pek çok zengin kul oldu; eğer murat edersen de bir kölene Dara'nın mülkünü verirsin, onu âbâd edersin.

35 *Yegâne kâm-bağşâ bende-perver dâverâ ferdâ
Eyâ şâyeste vâşf-ı cûd-ı zâtın lafz-ı yek-tâyı*

Ey vezir-i âzam, ey kullarına mutluluk bahşeden geleceğin umudu ve ey zatının özelliklerini saymakla sözü inci gibi değerli eden vezir.

36 *Sen ol şubh-dem-i 'id-ı mekârimsiñ ki zâtınla
Cihânda mümteni' dir ba'd ez-în da'vâ-yı hem-tâyı*

Sen öyle bir bayram sabahı keremi, bereketisin ki bundan sonra zatınla cihanda benzerin gayri mümkündür.

37 *Cihânı eyledi âsûde lutf-ı hûsn-i tedbirin
Zamân-ı tîğ-ı rey-i şâ'ibiñ def'itdi gavgâyı*

Aldığın tedbirlerin güzelliği ile cihanı sükuna kavuşturdu; doğru, zamanında ve yerinde kararlarının kılıcı sayesinde dünyadan kavgayı defettin.

38 *Rızâ göstermeyüp tuğyân u istilâsına kaç'â
Dem-i şemşir-i fikr kahr-ı eb'âd itdi a'dâyı*

Kesinlikle istila ve isyanına rıza göstermeden, senin fikrinin kılıcının zamanında, düşmanların bu düşüncelerden uzak kalmaya zorlandı.

39 *Kemâl üzre seniñ ta'dâd-ı evşâfın degil mümkün
Temellük itse de bir şâ'ir enfâs-ı Mesîhâyı*

Ey sadrazam, senin vasıflarını saymak tam olarak mümkün değildir; isterse bir şair Hz. İsa'nın nefesini eline geçirsin.

40 *Velî zât-ı kerimiñ var iken 'âlemde sulţânım
İder elbette 'arz ehl-i tabi'at şî'r ü inşâyı*

Fakat, ey sultanım, bu âlemde senin keremin, bağışlaman, hoşgörün varken elbette (seni vasfetmesi mümkün olmasa da) şair tabiatlılar şiir ve yazılarını sana arz edecekler.

- 41 *Abâli-i ma'ârif hâk-mâl iken murâd itdiñ
Dem-i cân-bağış-ı lutfuñla ricâl-i nazmı ibyâyı*

Marifet ehli toprak gibi yerlerde sürünürken can bağışlayan nefesinle şiir yazarları canlandırmayı lutf ile murad ettin.

- 42 *Cihânıñ ehl-i fazl u dânişi hep kendi bendeñdir
Kul itdi lutf-ı tab'ın ser-be-ser a'lâ u ednâyı*

Ey sadrazam, cihanın faziletli ve akıllılarının hepsi senin kölendir, senin yaratılışının lufu alçak, yüksek herkesi tüm dünyada sana kul etti.

- 43 *Ser-â-ser 'abd-i memlûküñdür 'âlem ey kerem mu'tâd
Saña haşr eyler erbâb-ı hüner feryâd u şekvâyı*

Ey keremi yayılmış olan, baştan başa tüm âlem senin ülkene tâbidir. Bu yüzden, hüner erbabı tüm şikayet ve feryatlarını sana gönderir. (Şair bu bölümde fahriye bölümüne geçer ve daha ziyade kadrinin anlaşılmasını ve durumunun iyileştirilmesini rica eder.)

- 44 *Hilâf-ı meşrebimdir gerçi şekvâ lik sultânım
Taħammül eylemek de müşkil oldı ta'n-ı a'dâyı*

Ey sultanım, gerçi şikayet etmek meşrebime uygun değildir; ancak düşmanların alaylarına tahammül etmem de çok zor olmaya başladı.

- 45 *Revâ mı hâk-i zilletde kalam sultân-ı isti'dâd
Baña hatıryla temlik eylemişken mülk-i ma'nâyı*

Senin gibi meziyetlerin sultanı bana hattıyla mana mülkünü memleket kılmışken bu zillet ve alçaltmalara maruz kalmam reva mıdır. (Şair bu bölümde geçim sıkıntısı çektiğini ve bu halini arz etmeyi de kendisine yakıştırmadığını; ancak başka çaresinin de kalmadığını arz ediyor.)

- 46 *Şemâtetden beni de devr-i 'adlînde ribâ-yâb it
Baña çekdürme luf it gayret-i akrân-ı hem-pâyı*

Birilerinin düşkünlüğüme sevinmesinden beni koru ve adaletli devrinde beni zenginleştire. Bana lutf et de akranlarımın kıskanmalarından uzak tut.

- 47 *Dırâz oldu yine 'azm-i hümûm ey Râsim-i küstâh
Du'â idüp yeter taşdı'î terk eyle o da'vâyı*

Ey saygısız Râsim, dertlerini anlatman yine çok uzadı; yeter dua etmeye başla, baş ağrıtmayı ve o davayı kes. (Dua bölümü başlar.)

- 48 *Hemîşe Hüsrev-i hâver fezâ-yı çarh ide her sâl
Diküp tuğ-ı hilâl-i 'îdi debre revnak-efzâyı*

Her yıl, daima renkli şekilde bayram hilali tuğunu dünyaya dikip çarhın (gökyüzünün) doğusunun Hüsrev'i ilan ede seni.

- 49 *Müşârün bi'l-benân idüp vücûdın şadr-ı a'lâda
Nîgeh-bâmı ola 'âlemde 'avn-i hıfz-ı Mevlâyı*

Sadrazamlıkta parmakla gösterilen, yüce bir zat eyleye ve Mevla seni bu âlemde koruyup kollaya.

SONUÇ

Bu çalışma ile genelde Türk Divan Şiiri'nde, özel olarak ise Lâle Devri edebî hayatında hattat şairler mevcuttur ve anlaşılmıştır ki hattatlıkları kadar değerli edebî verimleri ile de ön plana çıkmayı başarmışlardır.

Bunlardan biri olan Eğrikapılı Mehmed Râsim Efendi, Lâle Devri'nde hem hattı hem de şiiri ile ön plana çıkmayı başarmış bir hattat ve şairdir.

Mehmed Râsim Efendi'nin divançesi hakkında çalışma yapılmıştır; ancak belki de en güzel kasidelerinden biri bu divançeye girmemiştir. Bu çalışma ile bu eksiklik giderilmiştir.

Şairin kasidesi klasik kaside geleneğinde orijinal bir yer tutacak özelliklere sahiptir. Bu özelliklere çalışmamızda işaret edilmiştir.

Bu kaside şairin günlük hayatta geçim sıkıntısı çektiğini tespit edebilece kadar ince ayrıntıları öğrenmeye kapı açmaktadır.

Kısaca Eğrikapılı Mehmed Râsim Efendi, reisül-hattatın olduğu kadar iyi bir şairdir ve Divan Şiiri'nin Lâle Devri'nde yetiştirdiği ilginç simalardan birisidir. Divançesine girmemiş başka şiirleri de olması muhtemeldir.

Kaynakça

Alparslan, Ali, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul 1999.

Faiz-Şâkir, (FŞM) Nevşehirli Dâmat İbrâhim Paşa'ya Sunulan Kasideler Mecmua, Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi Kitaplığı, Numara 763, İstanbul.

- Habib İsfahânî, *Hat ve Hattatân*, Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul 1888.
- Hakverdioğlu, Metin, *Edebiyatımızda Lâle Devri ve Nevşehirli Damat İbrâhîm Paşa'ya Sunulan Kasideler*, İnceleme-Metin, Doktora Tezi, Konya, SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007.
- Öksüz, Yılmaz, *Eğrikapılı Mehmed Râsim ve Divançesi* (inceleme-metin), Dokuz Eylül Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Edebiyatı Bölümü / İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı / Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı, İzmir 2010.
- Serin, Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 2003.
- Şahin, K. Şamil, *Klasik Türk Edebiyatında Sevgilinin Ayva Tüyü*, Hat, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal of International Social Research, Cilt 5, Sayı 23, Volume 5, Issue 23, Güz 2012.
- Tuman, İ. M. Nail, *Tuhfe-i Naili-Divan Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001.